

W IMIĘ BOGA JEDYNEGO!
(ALEKSIEJ WARŁAMOW, ZATOPIONA ARKA)

ВО ИМЯ БОГА ЕДИНОГО!
(АЛЕКСЕЙ ВАРЛАМОВ, ЗАТОНУВШИЙ КОВЧЕГ)

IN THE ONLY GOD'S NAME!
(ALEKSEY VARLAMOV, ZATONUVSHIY KOVCHEG)

Agnieszka Lewandowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań – Polska,
aga_lewandowska@wp.eu

Abstract: The article is an attempt to present a religious situation described by Aleksey Varlamov in his novel *Zatonuvshiy kovcheg*. The spiritual life of Russians after *Perestroika* not only turned out to be a period of resurgence of Orthodox Christianity, but also the emergence as well as restoration of previously existing sects. Therefore, this novel amounts to a new voice of the discussion on the Russians' spiritual life then, now and in the future. The author tries to prove that the reawakening of sects brings danger to Russian people, especially to the young generation. This paper presents an analysis of those fragments of the novel that refer to religious subjects and contain descriptions of sects (the Old Believers and the Skoptsy). Besides, spiritual leaders of these sects (Vassian and Luppo) are characterized. The insight into the history of these religious groups is provided and supplemented with Varlamov's descriptions from the novel.

Słowa kluczowe: sekty, staroobrzędowcy, skopcy, Aleksiej Warłamow.

Ключевые слова: секты, старообрядцы, скопцы, Алексей Варламов.

Keywords: sects, Old Believers, Skoptsy, Aleksey Varlamov.

Oficjalnie przyjmuje się, że od 988 roku¹ państwową – a co za tym idzie – najbardziej rozprzestrzenioną w Rosji religią jest prawosławie. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że legalizacja tego wyznania nigdy nie wykluczała rozwoju innych, pozaoficjalnych i nigdy prawnie nieusankcjonowanych wierzeń² i do dziś na terenie Rosji aktywnie funkcjonuje całkiem spora liczba różnego rodzaju sekt. Echa tego zjawiska siłą rzeczy znalazły swoje odzwierciedlenie w literaturze rosyjskiej. Jak słusznie wnioskuje Władimir Ciwunin, temat „człowiek i Bóg” (nie zawsze w kon-

---

¹ M. Heller, *Historia Imperium Rosyjskiego*, tłum. E. Melech, T. Kaczmarek, Warszawa 2009, s. 29.

² G. Skowrońska-Płaczynka, E. Kanowa, *Современные религиозные течения в России*, Kraków 1999, s. 7.

tekście religijnym) był stosunkowo częstym w utworach rosyjskich pisarzy. Nieco inaczej rzecz się miała w przypadku innego, nie mniej ważnego problemu, a mianowicie „człowiek i religia” („Из писателей начала прошлого века тут сразу вспоминаются разве что имена Ивана Шмелева и Василия Никифорова-Волгина. Из допущенных к этой теме в советский период (разумеем — допущенных до печатного станка) можно назвать лишь Владимира Тендрякова”)³.

Upadek Imperium, a wraz z nim zniesienie ograniczeń cenzuralnych sprawiło, że we współczesnej literaturze rosyjskiej coraz częściej można odnotować powrót ekspozycji relacji człowiek-religia. Sfera religijna stała się na tyle istotną linią problematyczną we współczesnej literaturze rosyjskiej, że w niektórych przypadkach stawała się głównym tematem utworu⁴, a w szerszym planie — cechą wywoławczą poszczególnych pisarzy⁵. Jednym z takich twórców jest Aleksiej Warłamow.

Urodzony 23.07.1963 roku w Moskwie pisarz, filolog, badacz historii literatury rosyjskiej XX wieku ukończył kierunek filologiczny na Moskiewskim Państwowym Uniwersytecie (MGU) w 1985 roku, debiutował w 1987 roku opowiadaniem *Тараканы*, ale rozgłos przyniosła mu dopiero napisana w 1995 roku powieść *Лох* i opowieść *Рождение*. Dwa lata później, już jako znany pisarz, zwycięzca konkursu „Антибукер”⁶, Warłamow napisał, będącą przedmiotem naszej analizy powieść *Затонувший ковчег*. Warto dodać, że znaczące miejsce w jego dorobku zajmują także biografie znanych postaci ze świata literatury rosyjskiej. Do tej pory nakładem wydawnictwa „Молодая гвардия” w serii ЖЗЛ (Жизнь замечательных людей) pojawiło się pięć jego książek: o Aleksandrze Grinie, Grigoriju Rasputinie-Nowym, Michaile Priszwinie, Aleksieju Tołstoju i Michaile Bułhakowie⁷.

Napisana w roku 1997 powieść *Zatopiona arka* (*Затонувший ковчег*) przedstawia sytuację Rosji, jaka nastąpiła w czasie pierestrojki. Przez ba-

³ В. Цивунин, *Исповедь убивающей любви*, [w:] źródło elektroniczne: <http://magazines.russ.ru/continent/2003/116/civ.html> (24.01.2016).

⁴ Warto w tym miejscu odnotować powstanie odrębnej, charakterystycznej dla współczesnej prozy rosyjskiej linii tzw. prozy prawosławnej oraz prozy duchowej — swego rodzaju pomostu pomiędzy wierzącymi i niewierzącymi. Szerzej zob. E. A. Крапченкова, Н. О. Попович, *Русская литература начала XXI века. Программа*, Москва 2012, s. 13–15.

⁵ Ibidem.

⁶ Wspomniana nagroda nie jest jedyną na koncie Warłamowa. Za powieść o Aleksieju Tołstoju otrzymał nagrodę „Большая книга”. Jest też laureatem nagrody im. Aleksandra Solżenicyna.

⁷ Литературный институт имени А. М. Горького, [w:] źródło elektroniczne: <http://litinstitut.ru/people/варламов-алексей-никколаевич> (24.01.2016).

daczy nazywana „zaszyfrowaną powieścią”⁸ związana jest z osobistymi przeżyciami pisarza. Kiedy pytano go o inspirację powieści, Warłamow, o czym pisze Tatiana Liczmanowa, „прикинулся неофитом, завел знакомства и дурачил хитрых и расчетливых людей в одной секте, после чего унес оттуда ноги”⁹.

Jak widać, w kontekście zaznaczonego wcześniej problemu *Zatopiona arka* nie tylko wpisuje się w proces poszukiwań współczesnych autorów dotyczących aktualnych problemów religijnych dzisiejszej Rosji, ale jest ważnym głosem w dyskusji na temat jej dalszej drogi rozwoju duchowego. Powszechnie wiadomo, że powrót do religii, jaki nastąpił w okresie pierestrojki spowodował, że w rezultacie dziś oprócz prawosławia w kraju działa ok. osiemdziesięciu sekt, do których należy od sześciuset do ośmiuset tysięcy wyznawców¹⁰. Sytuacja ta niepokoi wielu Rosjan, ponieważ sekty, głównie z uwagi na wymóg bezapelacyjnego posłuszeństwa, stanowią poważne zagrożenie dla młodego pokolenia. Te obawy wyraził również Aleksiej Warłamow w swojej powieści¹¹.

Struktura *Zatopionej arki* jest bardzo przejrzysta. Całość tekstu została podzielona na cztery podstawowe części: *Odnalezione relikwie*, *Ludzie mroku*, *Chrzest w ogniu*, *Ostatnie wtajemniczenie*. Każda z tych części dzieli się na podrozdziały – również opatrzone (często jednowyrazowymi) tytułami. Dzięki takiemu zabiegowi czytelnik łatwiej może zorientować się w temacie i odnaleźć jądro ideowe w poszczególnych fragmentach narracyjnych. Dla przykładu, początkowa część powieści (Bucharą) wprowadza w temat główny – autor opisuje w niej historię miejscowości i jej mieszkańców. Bucharą nazwano wioskę, w której osiedlili się raskolnicy-starowiercy. Na początku XVIII wieku ludzie, którzy sprzeciwiali się reformom Nikona musieli ukrywać się przed represjami ze strony władzy. W rezultacie jedyną oazą spokoju stała się dla nich tajga, w której pomimo licznych problemów zdołali się utrzymać i zachować daleko posuniętą odrębność. Warłamow pisze:

Шло время. Россия проигрывала и выигрывала войны, подавляла внутренние и внешние бунты, вершила реформы, говорила по-французски, увлекалась мистикой и масонством, Европой и собственной стариной, строила

⁸ Т. Личманова, Феномен „нового автобиографизма” в прозе А. Варламова, О. Павлова, М. Шишкина, „Историческая и социально-образовательная мысль” 2014, № 6, т. 6, ч. 1, s. 260.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Statystyka z roku 2014, [w:] źródło elektroniczne: <http://vsepravda.ru/mistika/skolko-sekt-v-rossii.html> (24.01.2016).

¹¹ W. Popiel-Machnicki, *Powrót do religii w dobie pierestrojki według Aleksieja Warłamowa*, [w:] *Świat Słowian w języku i kulturze. X. Kulturoznawstwo*, pod red. E. Komorowskiej, D. Dziadosz, Szczecin 2009, s. 179.

железные дороги, поражала весь мир богатством и расточительностью; старозаветные рогожские купцы переняли протестантский дух и сделались миллионерами, меценатствовали и кутили, и только в самых глухих таежных заимках затянулся бунташный век. Бухаряне по-прежнему жили так, словно лишь им одним, не разорвавшим священный завет с истинным Богом, будет уготовано на небесах спасение. На этом завете воспитывались десятки и сотни из них, с этой истушенной верой они отказывались от всех радостей земной жизни и преодолевали муки плоти¹².

Analogiczna zasada obowiązuje w kolejnych częściach utworu. Pierwsza z nich (*Odnalezione relikwie*), opowiada o narodzinach „świętej” dziewczynki Maszy oraz cudzie, jaki dokonał się za wstawiennictwem zielarki Eustolii (jej relikwie zostały zakopane pod sosną, znajdującą się pomiędzy Bucharą a wioską „42”). Autor opisuje również codzienne życie sekciarzy i mieszkańców leśnego kołchozu. Kolejne części – *Ludzie mroku* i *Chrzest w ogniu* – zostały poświęcone życiu bohaterów w Petersburgu. Warłamow przedstawił działalność skopców i ich destruktywny wpływ na ludzi, losy Maszy, która przybyła do miasta za namową ducha matki, historię Ilji Pietrowicza, Kołdajewa i Rogowa. Tematem *Ostatniego wtajemniczenia* jest powrót Maszy i Ilji do Buchary, przybycie Luppo do pustelni, przygotowanie do aktu samospalenia w Bucharze. W tej też części następuje rozwiązanie i ostateczne zamknięcie powieści.

Akcja utworu rozgrywa się w Rosji na przełomie pierestrojki i pierwszych lat po upadku Imperium w dwóch obszarach przestrzennych: Bucharze – ośrodku starowierców i Petersburgu – „terytorium” odnowionej sekty skopców. Na czele starowierców stoi „świętobliwy starzec Wassian” – ateista, były radziecki naukowiec Wasilij Wasilijewicz Kudinow, który w „świętym zapamiętaniu” osiadł w Bucharze, by stać się mentorem dla jej mieszkańców i przygotować ich do „oczyszczenia w ogniu”.

W Petersburgu sytuacja jest równie niebezpieczna. Działa tam sekta „białych gołębi” (kastratów-skopców). Na jej czele stoi Borys Filipowicz (Luppo), były oficer KGB – okrutny i bezwzględny manipulator i dewiant seksualny. Historia jego „nawrócenia” ma swoje źródło w przeszłości – swego czasu zgwałcił trzynastoletnią dziewczynkę, za co został wykastrowany przez jej ojca. Ten fakt odbił się trwale na psychice Luppo, czyniąc z niego fanatyka, zwolennika rzezańców i propagatora fałszywych idei promujących ten ruch religijny.

Elementem spajającym obie wyodrębnione w powieści linie tematyczne jest historia „świętej” dziewczynki Maszy, o którą (ze względu na jej wyjątkowość jaką jest między innymi zdolność do kontaktu ze światem zmarłych) będą walczyć zarówno skopcy, starowiercy, jak i były mentor

¹² А. Варламов, *Затонувший ковчег*, Москва 2002, s. 247–248. Wszystkie pozostałe cytaty pochodzą z tego źródła. Strony podano w nawiasach.

i opiekun Iłja Pietrowicz – niegdyś nauczyciel z przylegającej do Bucharj osady „42”, miejsca urodzenia Maszy. Zarówno sposób konstrukcji postaci dziewczyny (ze szczególnym uwzględnieniem ekspozycji jej nieprzyjętych do drapieżnej rzeczywistości cech takich jak łagodność, dobroć, wewnętrzna czystość), jak i jej historii pozwalają wysnuć wniosek, że może być ona postrzegana jako symbol Rosji¹³ – osierocona, bezbronna po upadku komunizmu, szukająca właściwej drogi życiowej może potencjalnie stać się łatwym łupem dla wszelkiego rodzaju dewiantów czy fanatyków.

W tym kontekście jedną z pierwszoplanowych poruszonych w *Zatopionej arce* kwestii jest problem funkcjonowania sekt we współczesnej Rosji. Jak już wcześniej wspomniano, sekciarstwo w tym kraju ma długą historię. W 1898 r. Władimir Sołowjow doszedł do wniosku, że oszalała ilość sekt w Rosji jednoznacznie zaświadcza, że naród rosyjski nie jest obojętny wobec duchowych kwestii. Podobnie wypowiedział się Nikołaj Bierdiajew. Stwierdził on wręcz, że „rosyjskie sekciarstwo jest nieodłączną częścią życia duchowego narodu rosyjskiego”¹⁴ [tłum. moje – A. L.]. Prawdziwość tych słów potwierdza fakt, że w Rosji, do XX wieku aktywnie działało ponad dwieście ruchów religijnych, które miały swoje źródło w prawosławiu. Niektóre z nich zachowały się do dnia dzisiejszego. W rosyjskim religioznawstwie możemy wyróżnić trzy główne kierunki sekciarskie: staroobrzędowe, racjonalistyczne i mistyczne¹⁵.

Staroobrzędowcy (starowiercy) (dziś działający nie tylko w Rosji, ale również w innych krajach np. Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Litwa, Łotwa, Polska, Ukraina, USA itd.)¹⁶ to grupa, która nie przyjęła reform Nikona, co ostatecznie doprowadziło do raskołu¹⁷. Za jego oficjalną datę uważa się rok 1667 – Sobór moskiewski, na którym doszło do ostatecznego podziału Kościoła prawosławnego. Przeciwnicy reform Nikona zostali nazwani raskolnikami (nazwa ta obowiązywała do 1905 r.), a sytuacja, w której znalazła się Cerkiew prawosławna – raskołem. W rezultacie rozłamu, sobór wykluczył ze wspólnoty zwolenników starego obrządku i zaczął postrzegać jako nielegalnie działających sektantów¹⁸.

¹³ Wniosek ten pokrywa się z ustaleniami Wawrzyńca Popiel-Machnickiego. Zob. W. Popiel-Machnicki, *Powrót do religii...*, op. cit., s. 183.

¹⁴ Н. Бердяев, *Духовное христианство и сектанство в России*, [w:] źródło elektroniczne: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/berdyaev/berdn071.htm> (24.01.2016).

¹⁵ G. Skowrońska-Płaczynka, E. Kanowa, op. cit., s. 8.

¹⁶ Wg danych z 2012 roku, na świecie żyje ok. 400 tys. starowierców, [w:] źródło elektroniczne: <http://starove.ru/izbran/tsifry-kakie-v-rossii-natsionalnosti-veroispovedaniya-i-prodolzhitelnost-zhizni/> (24.01.2016).

¹⁷ *Настольная книга атеиста*, под ред. С. Д. Сказкина, Москва 1987, s. 121.

¹⁸ И. К. Смолич, *История Русской Церкви 1700–1917*, кн. VIII, ч. II, Москва 1997, s. 118.

Z biegiem czasu staroobrzędowcy podzielili się na dwie główne grupy: popowców i bezpopowców. Związana z Cerkwią prawosławną popowszczyzna rozdzieliła się jeszcze wewnętrznie na: jednowierców i zwolenników białokrynickiej hierarchii. Obeznani z zasadami funkcjonowania Cerkwi popowcy dążyli do stworzenia grupy osadzonej na kanonicznych fundamentach. Z tego względu przyjmowali w swoje szeregi również księży wyświęconych przed raskołem¹⁹. Oponentami (uważanymi za opętanych przez Antychrysta) popowców byli bezpopowcy – najbardziej radykalny i fanatyczny ruch staroobrzędowców. Zlikwidowali oni nie tylko takie sakramenty jak: chrzest, spowiedź, udzielanie i przystępowanie do komunii świętej, ale zrezygnowali też z jakiegokolwiek utrwalonej przez Cerkiew hierarchii kościelnej. Uważając się za przedstawicieli ruchu racjonalistycznego, bezpopowcy byli przekonani, że tylko oni chronią starą wiarę²⁰. Jeśli chodzi o wewnętrzną strukturę sekty, także i oni nie byli jednolici. Wśród bezpopowców można wydzielić takie grupy jak: pomorska, fiedosiejewska, bieguni, nietowszczi-na, czy (najbardziej ortodoksyjna z uwagi na praktykowanie samospalenia) filipowska²¹.

Kolejna duża sekta – (mająca swój rodowód w innej sekcie – chłystów) skopcy pojawiła się w II poł. XVIII wieku. Jej Założycielem był mieszkający w guberni orłowskiej Kondratij Seliwanow²². Historia tej sekty zaczęła się od uznania kastracji za „chrzest w ogniu” – wymóg otwierający drogę do zbawienia²³. Skopcy wierzyli, że dzięki kastracji przypominają anioła²⁴. Dlatego mężczyźni pozbywali się swojego przyrodzenia, zaś kobiety amputowały piersi, (a czasem także się obrzeżywały)²⁵.

W powieści Aleksieja Warłamowa sekty działają w bardzo podobny sposób. Gdy staroobrzędowcy przybyli do Bucharj, wiedli bardzo spokojne życie. Warłamow pisze:

¹⁹ Ibidem.

²⁰ И. К. Смолич, *op. cit.*, s. 129.

²¹ I. Grek-Pabisowa, *Staroobrzędowcy*, Warszawa 1999, s. 16.

²² А. Корниенко, *Сектантство*, Харьков 2013, s. 133.

²³ Ibidem.

²⁴ W wierzeniach skopców pojawia się też symboliczna liczba – 144 tysiące ludzi (odnosi się ona, na przykład, do Apokalipsy św. Jana – 144 tysiące wybranych). Wtedy nastąpi Sąd Ostateczny, po którym skopcy będą władać ziemią. Władza zainteresowała się skopcami w 1772 roku, kiedy dowiedziała się o licznych przypadkach kastracji. W 1816 r. skopcy, tak jak większość sekt, rozdzili się. Powstała grupa, która zaczęła praktykować „drugą kastrację” tj. pozbawiali siebie swoich organów nie za pomocą ognia, tylko sierpa lub topora. Ibidem.

²⁵ Ibidem, s. 137.

Многие умерли, иные, не вынеся тягот, ушли в обжитые места, но неустанными трудами и молитвами община выстояла. Со временем ее насельники завели скотину и огороды, срубили избы, амбары и бани, поставили часовню, стали ткать одежду и изготавливать обувь, немудреную мебель и хитрый крестьянский инструмент (244).

W wiosce mieszkało ponad sto osób, oddzielnie mężczyźni, oddzielnie kobiety. Żyli „с жесткой дисциплиной, боязнью послушаться наставника, подчинением, страхом” (269). Z czasem jednak i ich dosięgły problemy. Wiązały się one głównie z życiem społecznym. Jednym z kłopotów bucharian był brak duchownych, bez których nie można było zawierać małżeństw. Kiedy zmarł ostatni z nich, problem stał się o tyle dojmujący, że z jednej strony groził w perspektywie wymarciem osady, z drugiej – sprowadzenie nowych popów wiązało się z koniecznością przerwania izolacji od świata zewnętrznego. Poradzili sobie, jak pisze Warłamow, na swój sposób – w obliczu braku popa, w określonym czasie. Przyzwalano na sakrament u „heretyckich” chłopów bądź zawarciu małżeństwa we własnym zakresie:

Дело осложнялось еще и тем, что в Бухаре сосуществовали люди мирские – жилые и скитские – иноки. [...] Первые готовы были разрешить тем из единоверцев, кто не мог вместить подвиг девства, венчаться у попов-еретиков за неимением своих собственных или же предлагали венчать самим, расширив число совершаемых таинств. Более последовательные чернецы брак отрицали начистую, настаивали на хотя бы внешне соблюдаемом девстве и говорили, что, чем жить с венчанной в антихристовой церкви женою, лучше сожительствовать с пятью блудницами, а потом принести покаяние. [...] Когда наступало время, молодым разрешалось по благословению родителей сходить и заводить детей. На этот срок они отлучались от часовни и общей молитвы и обязаны были сорок дней поститься и класть по тысяче земных поклонов, а после совершения обряда очищения разводились на чистое житие (246).

Powodowana chęcią utrzymania stanu izolacji zdolność do elastycznego reagowania na problemy wewnętrzne spowodowała, że nawet okresowe zagrożenia (tak jak to miało miejsce za panowania Mikołaja I) nie zdołały zniszczyć osady. Starowiercy uchronili się przed zmianami i zachowali swoją odrębność. Warłamow pisze:

Сколько веков прошло – ничего не переменилось в Бухаре. Непоколебима и тверда стоит деревня заветная – нет в ней убийства и воровства, нет богатых и бедных, счастливых и несчастливых – все одинаково равны перед Богом Исусом своим (298).

Niebagatelny wpływ na kształt opisanych w powieści sekt mieli ich przywódcy. Opisując ich, autor pokazuje, że *de facto* żaden z nich nie był

prawdziwie oddany wierze. Guru starowierców – starzec Wassian jest ateistą, którego do sekty przywiódła osobista klęska zawodowa – po tym, gdy dyrektor instytutu ukradł i wykorzystał jego materiały publikując je jako swoje, Wasilij porzucił pracę naukową i postanowił poszukać szczęścia w innym miejscu. Warłamow pisze:

И причина одиночества и тоски была в одном: старец Вассиан, продливший существование Бухары, человек, досконально знавший все тонкости ее богослужения, не верил в древнего византийского Бога с усеченным именем Исус, которому отдал свою уже близившуюся к завершению жизнь (404–405).

Podczas swojej wędrówki po kraju dowiedział się o Bucharze i wówczas dopiero stała się ona jego celem. Jako człowiek wykształcony szybko wkradł się w łaski sekciarzy na tyle, że przyjęli go z otwartymi ramionami i szybko ustanowili swoim mentorem. Sytuacja ta była wygodna dla Wasilija – miał swój moment chwały, swoich wyznawców, a jednocześnie nie musiał całkowicie rezygnować z kontaktu ze światem. Pod pozorem medytacji w odosobnieniu zakradał się do kaplicy na wysepce, by tam słuchać wiadomości przez radioodbiornik. Zachowanie Wassiana dobitnie pokazuje, że u podstaw sekty leży nie głęboka wiara, a chęć podbudowania własnego ego. Z analogicznym schematem mamy do czynienia w przypadku Luppo, który z kolei wykorzystał swój fizyczny niedostatek, by znaleźć się wśród sekciarzy, zawładnąć nimi i tym sposobem zapewnić sobie wygodne i bezpieczne życie.

Do leningradzkiej sekty Luppo należeli różni ludzie („Среди этих скопцов были люди разные: и знатные, и простолюдины, и образованные, и неграмотные, были не только мужчины, но и женщины, которых тоже на свой манер оскопляли, и все они теряли различие и становились равными, когда вступали в секту, связанные чем-то более важным, чем богатство или бедность, знатность или незнатность” (301)). Podstawą ideową sekty była wiara w nadejście Najwyższego Kastrata – imperatora Piotra III, gdy liczba „wybielonych” osiągnie sto czterdzieści cztery tysiące („Те деньги, которыми они располагали, были нужны им для того, чтобы раздавать взятки и расширять секту, ибо бытовало среди них убеждение, что когда число «убеленных» достигнет 144 тысяч, то наступит тысячелетнее царство верховного скопца императора Петра Третьего” (301–302)). Wspomniane „wybielanie” wiązało się z, niekiedy przerażającą, obrzędowością, której ukoronowaniem był okrutny rytuał. Warłamow pisze:

Иногда на их радениях творились и вовсе жуткие вещи вроде причащения живым телом скопческой богородицы, когда у обнаженной девственницы отсекали левую грудь, резали на мелкие кусочки и вместе с кровью раздавали братии (302).

Biorąc pod uwagę motywację Luppo, można dojść do wniosku, że wszystkie te ceremonie nie były środkiem do osiągnięcia zbawienia, a uzyskania konkretnych korzyści materialnych (jedną z zasad sekty był obowiązek przekazywania majątków na rzecz wspólnoty), zwykłym oszustwem, ordynarną formą żerowania na odradzającej się wśród postkomunistycznego społeczeństwa, potrzebie wiary.

Potwierdza to sposób konstrukcji i ekspozycji Luppó. Warłamow pokazuje go jako człowieka tyleż charyzmatycznego („Наставник знал каждого по имени, знал истории их жизни — он был открыт любому, строгий как отец, и нежный, как мать, он являл собою точно всю полноту бытия” (324)), co przebiegłego i pozbawionego skrupułów, bezwzględnie wykorzystującego słabość innych ludzi (np. Kołdajewa, Rogowa czy Ilji Pietrowicza). Dzięki swoim umiejętnościom przywódczym Luppó potrafi wykorzystać fakt, że ludzie pogubili się we współczesnym świecie i są gotowi pójść za każdym, kto zapewni im szczęście chociaż przez chwilę. Bardzo dobrze zdaje sobie sprawę, że nie ma znaczenia fakt ilości kolejnych proroków, czy Chrystusów — ludzie będą im ślepo wierzyć, bo szukają przewodnika, kogoś kto w świecie pozbawionym drogowskazów przejmie na siebie odpowiedzialność za ich życie.

Reasumując, jak pokazuje autor, powrót do religii w czasach pierestrojki spowodował odrodzenie wiary w społeczeństwie. Odrodziło się nie tylko prawosławie, swoją działalność zaczęły kontynuować również sekty. Kontynuując linię wyznaczoną przez swoich poprzedników, autor podobnie jak oni wskazuje na skalę zagrożenia jakie niosą ze sobą sekty. Chodzi tu zarówno o fakt, że są wyjątkowo silnym źródłem wewnętrznej deformacji człowieka, jak i o zasięg ich działania. Osadzając akcję powieści we współczesności, Warłamow podkreśla aktualność problemu sekciarstwa. Wbrew pozorom nie jest to „pieśń przeszłości”, ale wciąż realne niebezpieczeństwo, zwłaszcza w świecie wybujałego konsumpcjonizmu, w którym rządzi pieniądz. Nie ma tu miejsca na autentyczną wiarę, za to jest mnóstwo przestrzeni dla cynicznych hochsztaplerów i dewiantów, którzy w imię własnych chorych fantazji nie zawahają się dręczyć, okaleczać (psychicznie i fizycznie) i mordować każdego, kto jest słabszy od nich. W tym znaczeniu *Zatopiona arka* nie jest jedynie sprawnie napisaną powieścią poruszającą egzotyczny temat, a istotnym głosem w dyskusji na temat perspektyw dróg rozwoju Rosji oraz jej kondycji w obliczu istnienia realnego zagrożenia psychiczną deformacją społeczeństwa.

Bibliografia

Literatura w języku polskim:

- Grek-Pabisowa I., *Staroobrzędowcy*, Warszawa 1999.
- Heller M., *Historia Imperium Rosyjskiego*, tłum. E. Melech, T. Kaczmarek, Warszawa 2009.
- Popiel-Machnicki W., *Powrót do religii w dobie pierestrojki według Aleksieja Warłamowa*, [w:] *Świat Słowian w języku i kulturze. X. Kulturoznawstwo*, pod red. E. Komorowskiej, D. Dziadosz, Szczecin 2009.
- Skowrońska-Płaczynka G., Kanowa E., *Современные религиозные течения в России*, Kraków 1999.

Literatura w języku rosyjskim:

- Бердяев Н., *Духовное христианство и сектанство в России*, [w:] źródło elektroniczne: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/berdyaev/berdn071.htm> (24.01.2016).
- Варламов А., *Затонувший ковчег*, Москва 2002.
- Корниенко А., *Сектантство*, Харьков 2013.
- Крапченкова Е. А., Попович Н. О., *Русская литература начала XXI века. Программа*, Москва 2012.
- Литературный институт имени А. М. Горького, [w:] źródło elektroniczne: <http://litinstitut.ru/people/варламов-алексей-николаевич> (24.01.2016).
- Личманова Т., Феномен „нового автобиографизма” в прозе А. Варламова, О. Павлова, М. Шишкина, [w:] „Историческая и социально-образовательная мысль” 2014, № 6, т. 6, ч. 1.
- Настольная книга атеиста*, под ред. С.Д. Сказкина, Москва 1987.
- Россия в цифрах. XX–XXI век*, [w:] źródło elektroniczne: <http://starove.ru/izbran/tsifry-kakie-v-rossii-natsionalnosti-veroispovedaniya-i-prodolzhitelnost-zhizni/> (24.01.2016).
- Секты в России – сколько их?*, [w:] źródło elektroniczne: <http://vsepravda.ru/mistika/skolko-sekt-v-rossii.html> (24.01.2016).
- Смолич И. К., *История Русской Церкви 1700–1917*, кн. VIII, ч. II, Москва 1997.
- Цивунин В., *Исповедь убивающей любви*, [w:] źródło elektroniczne: <http://magazines.russ.ru/continent/2003/116/civ.html> (24.01.2016).